

Jaarverslag 2023

Stichting Urgenda

Inhoud

Inleiding	3
1. Het voorkomen van ontwrichtende klimaatverandering	4
1.1 De Klimaatzaak en het halen van 25% reductie	4
1.2 Internationale klimaatzaken	6
1.3 Kies voor Klimaat	8
1.4 Energiebesparingsproject Samen de Winter Door	8
2. Verduurzamen gebouwde omgeving	9
2.1 Thuisbaas	9
2.2 Wijkaanpak	10
2.3 Kennis delen van Thuisbaas	11
2.4 Laatste jaar programma Duurzame Wadden	12
2.5 50e zonnedak Zowiezon op Zeeuwse school	13
3. Landbouw, Bomen en Biodiversiteit	14
3.1 Meer Bomen Nu: al meer dan 2 miljoen bomen gered!	14
3.2 Projecten met en voor boeren	19
a. 1001 hectare kruidenrijk grasland naar 5.000 hectare	19
b. 1001ha groenbemestermengsels voor akkerbouwers	19
c. Klavers voor akkervogels	20
d. Inzaaien met drones	21
3.4 Plataancheck	21
3.4 Caring Farmers	22
3.5 Broekhuizerlaan	22
4. Steunen van burgerinitiatieven	23
4.1 Sneller meer gezondheidswinst in de IJmond	24
4.2 Bewoners rondom vliegvelden	24
4.3 AARDige Buren	25
5. Bouwen aan de Beweging	26
6. Personeel en Organisatie	28
7. Financiën	28

Inleiding

Urgenda streeft naar een circulaire economie die draait op duurzame energie. We richten ons hierbij op een omslag naar 100% duurzame energie in Nederland, wat gepaard gaat met veranderingen in de industrie, de landbouw, bouw, mobiliteits- en energiesector. Dit alles met zoveel mogelijk behoud van biodiversiteit en meer opslag van koolstof in bodem en bomen. Het voorkomen van zowel ontwrichtende klimaatverandering als het verlies van biodiversiteit zijn twee van de grootste uitdagingen van deze tijd. Deze vereisen integrale oplossingen.

Ook in 2023 was het weer heel duidelijk dat klimaatverandering overal in de wereld onmiskenbare sporen achterlaat. Het ene na het andere land meldde weersextremen en het was het warmste jaar ooit gemeten. Meer dan ooit is een versnelling van klimaatactie noodzakelijk.

Voor de landbouw en natuur was 2023 een bewogen jaar: het kabinet viel, het landbouwakkoord klapte en er zat geen voortgang in de uitvoering van de Wet Dieren. Het kabinet kwam met geen enkele concrete oplossing voor de stikstofcrisis. De natuur gaat nog steeds gebukt onder hoog pesticide- en mestgebruik, maar ook boeren hebben het zwaar. 2023 was het natste jaar én het warmste jaar met daartussendoor een droogterecord. Veel oogsten bleven in het najaar in de grond doordat het land te nat was om te berijden. Steeds meer boeren maken zich zorgen en willen verduurzamen.

Zoals het vijf jaar duurde voordat de overheid onze klimaatzaak serieus ging implementeren, is er nu ook al vijf jaar verstreken sinds de stikstofuitspraak van de hoogste rechter in ons land en nog steeds wordt de natuur niet adequaat beschermd. Steeds meer mensen verliezen de hoop dat de overheid opkomt voor natuur, klimaat en de gezondheid van mensen. In toenemende mate zie je dat mensen zelf het heft in handen nemen. Aan de ene kant door zelf allerlei concrete (vaak coöperatieve) projecten te starten of door mee te doen met bijvoorbeeld Meer Bomen Nu van Urgenda. Aan de andere kant door naar de rechter te gaan en naleving te eisen van bijvoorbeeld meer dan twintig jaar oude richtlijnen en andere wet- en regelgeving of door te wijzen op het voorzorgprincipe. Groepen burgers krijgen regelmatig gelijk. Urgenda steunt deze groepen regelmatig met kennis en kunde en geeft ze de moed om door te gaan.

In 2023 werd hard gewerkt aan een nieuwe Urgenda-visie voor landbouw en landgebruik in Nederland. Een eerste filmpje daarover zag het licht en werd zeer veel gedeeld. Het boek over landbouw en landgebruik staat gepland voor 2024. In lijn met deze visie werkten we gewoon door aan het stimuleren van kruidenrijk grasland en groenbemesters en hielpen we boeren om dit uit te proberen door het zaad aan te bieden voor zeer aantrekkelijke prijzen.

Het Climate Litigation Network (CLN) van Urgenda hielp weer vele klimaatzaken wereldwijd en ging aan het einde van het jaar op eigen benen staan met een onafhankelijke nieuwe stichting. Ze krijgen steun van Urgenda zolang als dat nodig is en er blijft een goede samenwerking.

1. Het voorkomen van ontwrichtende klimaatverandering

In 2023 stootte Nederland 34% minder broeikasgassen uit dan in 1990 en daarmee lijkt Nederland definitief het doel van 25% minder uitstoot uit de Klimaatzaak te halen. De extra maatregelen die sinds het vonnis zijn genomen beginnen hun vruchten eindelijk af te werpen.

1.1 De Klimaatzaak en het halen van 25% reductie

Het CBS gaf in maart 2024 aan dat de uitstoot van broeikasgassen in 2023 6% lager was dan in 2022. De grootste bijdrage aan deze daling kwam van de elektriciteitssector. Door veel meer zon en wind werd er minder steenkool en aardgas gebruikt om elektriciteit te maken, wat leidde tot 22% minder CO₂-uitstoot in die sector. Ook huishoudens deden hun best om energie te besparen, mede vanwege de nog hoge gasprijzen aan het begin van 2023. In de mobiliteitssector en de landbouw nam de uitstoot juist weer toe.

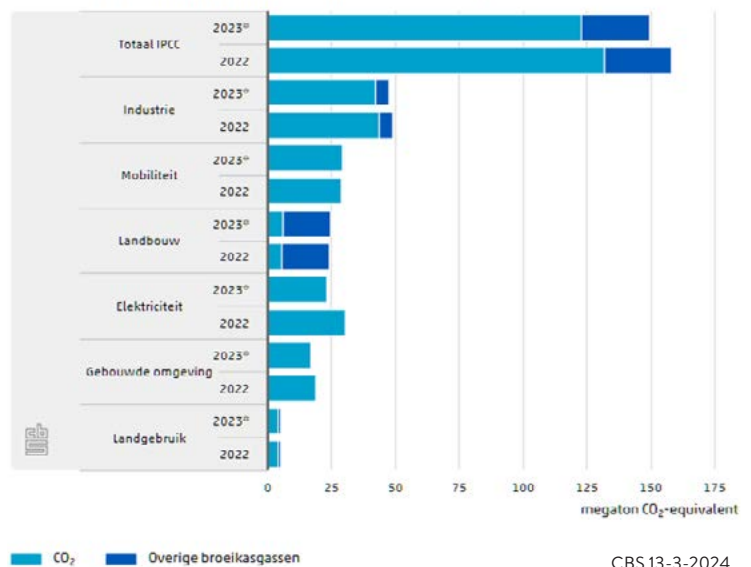
In de Klimaatwet is de doelstelling vastgelegd dat de reductie in 2030 moet uitkomen op 55 procent. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) gaf aan dat die 55% alleen gehaald wordt als Nederland al het voorgenomen beleid ook daadwerkelijk uitvoert en alles meezit. Dat is nog nooit gebeurd, dus de kans dat dat lukt is niet groot, tenzij er extra beleid komt.

Industrie: de grootste uitstoters

Van alle uitstoot in Nederland komt ongeveer 40% voor rekening van de industrie. Voor het verduurzamen van de grootste industriële bedrijven zijn door de overheid zogenaamde maatwerkafspraken in het leven geroepen. Er is in 2023 geen enkele maatwerkafpraak gemaakt met de industrie om hier serieus verandering in te brengen en heel veel CO₂-uitstoot te reduceren. Dit ook tot frustratie van veel grote bedrijven, die wel degelijk willen vergroenen. Het is een veel te traag proces, dat waarschijnlijk niet veel resultaten meer oplevert onder het kabinet Rutte IV.

Urgenda bracht diverse oplossingen in kaart om Tata Steel te verduurzamen en de leefomgeving te verbeteren

Uitstoot broeikasgassen per klimaattekstsector

Urgenda heeft veel tijd besteed aan het ontwerpen van alternatieve plannen voor Tata Steel Nederland. Daarbij werd gezocht naar oplossingen voor de vele problemen die Tata Steel veroorzaakt. Dit bedrijf is namelijk:

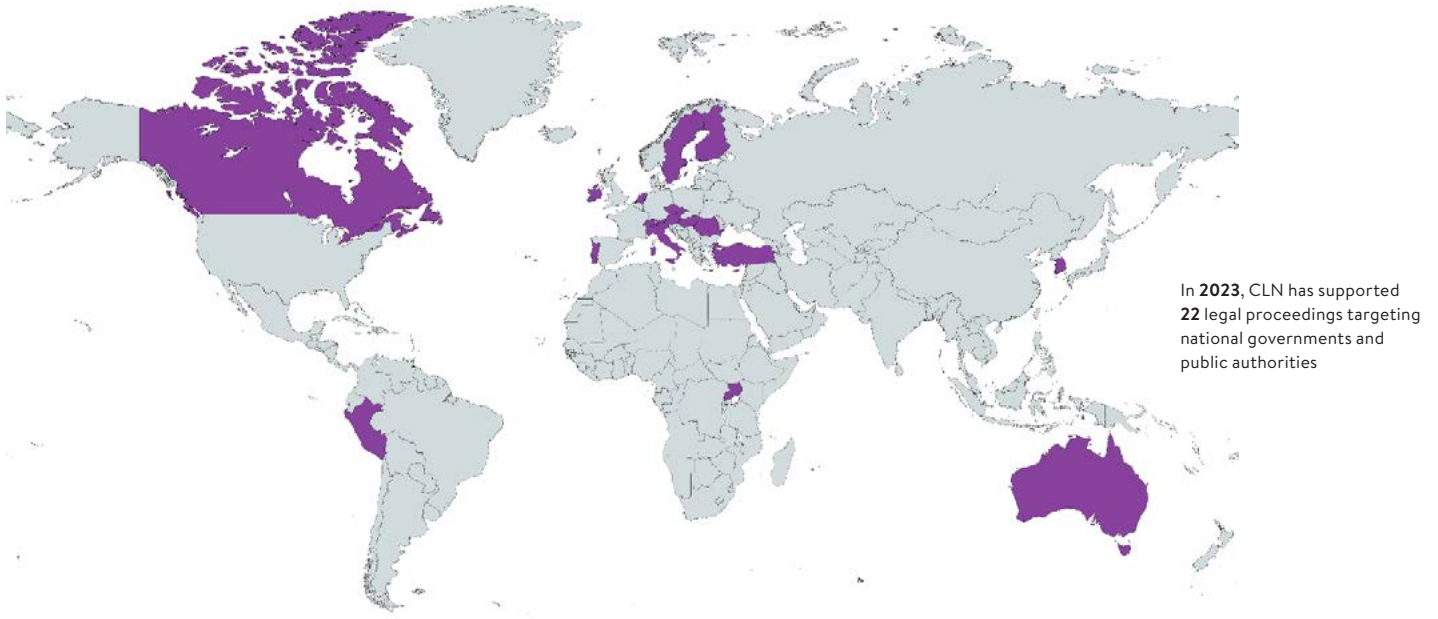
- de grootste CO₂-uitstoter van Nederland;
- de grootste stikstofuitstoter van Nederland;
- een enorme grootverbruiker van zoet water (32 miljard liter/jaar) en van zout water (bijna 200 miljard liter), wat na gebruik deels vervuild weer terugvloeit naar het oppervlaktewater;
- de grootste uitstoter van Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS), (ultra)fijnstof en andere ongezonde stoffen, die de gezondheid van mensen in de regio serieus aantast.

Bij een fabriek die zoveel problemen veroorzaakt, heeft de overheid een extra grote verantwoordelijkheid om te zorgen voor snellere oplossingen om te verduurzamen en de leefomgeving te verbeteren. Urgenda bracht diverse oplossingen in kaart, waaronder ook het substantieel verkleinen van de fabriek en deze in één keer in zijn geheel te vergroenen.

Daarop zijn de eerste reacties vaak dat dat banen zou kunnen kosten. Daarom liet Urgenda samen met Greenpeace een arbeidsmarktanalyse maken. En wat bleek? Werkgevers in de regio staan in de rij voor werknemers van Tata Steel in IJmuiden: ze kunnen snel schoon en gelijksoortig werk vinden in bijvoorbeeld de energietransitie. Het onderzoek werd uitgevoerd door het gerenommeerde bureau de Intelligence Group. Voor elke medewerker van Tata Steel bleken er minstens drie tot twintig vergelijkbare banen beschikbaar te zijn in de regio, ook voor de 50+'ers. Kortom, het verlies van banen is geen argument meer om de noodzakelijke veranderingen tegen te houden.

1.2 Internationale klimaatzaken

Urgenda heeft het Climate Litigation Network (CLN) opgericht en helpt klimaatzaken in de hele wereld met kennis en kunde. We delen alle lessen en ervaringen die zijn opgedaan met de Urgenda-zaak en met de vele andere zaken die we volgen en/of ondersteunen. In 2023 heeft CLN 22 juridische procedures tegen nationale overheden of publieke autoriteiten ondersteund. Dit waren o.a. zaken in Australië, Italië, Zuid-Korea, Oostenrijk, Canada, Ontario, Cyprus, de Tsjechische Republiek, Finland, Hongarije, Peru, Portugal, Roemenië, Uganda, Ierland, Zweden en Turkije. CLN hielp ook bij 5 procedures voor het Internationale Hof voor de Rechten van de Mens, waaronder de zaak van de Zwitserse *Klimaseniorinnen* en de zogenaamde Duarte klimaatzaak.

We lichten enkele zaken toe waar we veel tijd aan hebben besteed.

Federal Court of Australia: Pabai Pabai and Guy Paul Kabai versus Australia

De zaak in Australië ging na vele jaren voorbereiding eindelijk van start in 2023. Dit was de eerste zaak in een “common law country”, wat een belangrijke ontwikkeling was.

In juni 2023 bezocht de Federal Court of Australia de Torres Strait Islands om direct te zien en te horen van de getuigen van de zogenaamde First Nations gemeenschap welke gevolgen van klimaatverandering zij nu al ondervinden.

In november 2023 ging deze zaak verder in Melbourne. Drie weken lang werden allerlei argumenten uitgewisseld. Wetenschappers mochten de rechters vertellen welke gevolgen klimaatverandering heeft voor Australië en welke bijdrage Australië daar zelf aan heeft geleverd.

Het Climate Litigation Network hielp de Klimaseniorinnen met hun voorbereiding op deze belangrijke zitting

De “Klimaseniorinnen” in Zwitserland

CLN heeft veel tijd besteed aan het ondersteunen van de Klimaseniorinnen, een beweging van zo'n 2.300 pensioengerechtigde Zwitserse vrouwen. Op 29 maart 2023 beargumenteerden zij bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg dat zij steeds kwetsbaarder worden voor toenemende hittegolven en dat de Zwitserse staat daar te weinig tegen doet.

Deze zaak kreeg veel aandacht in de internationale pers en kon de eerste rechtszaak worden met een uitspraak over klimaat door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens. Het Climate Litigation Network hielp de Klimaseniorinnen met hun voorbereiding op deze belangrijke zitting en was actief aanwezig.

Urgenda-medewerkers worden regelmatig gevraagd voor lezingen of colleges over de klimaatzaken en klimaatverandering. Dennis van Berkel, één van de oprichters van CLN, werd zelfs in Zuid-Korea gevraagd om een lezing te houden op een conferentie die georganiseerd werd door het onderzoeksinstituut van het Constitutionele Hof aldaar.

Naast het ondersteunen van al deze zaken en het geven van lezingen, houdt CLN de wetenschap goed bij en ook de internationale onderhandelingen. Zo blijft ze een zeer goed geïnformeerde gesprekspartner voor alle advocaten die voor lokale groepen werken aan klimaatzaken.

Het is voor CLN belangrijk om een onafhankelijke en wetenschappelijk goed onderlegde organisatie te blijven. Om dit nog meer te benadrukken is CLN eind 2023 op eigen benen gaan staan met een eigen Stichting Climate Litigation Network. De samenwerking met Urgenda blijft goed. Weer een “kind” van Urgenda dat op eigen benen staat!

1.3 Kies voor Klimaat

Op woensdag 22 november was de verkiezing voor de Tweede Kamer. Op onze website [Kiesvoorklimaat.nu](https://kiesvoorklimaat.nu) gaven we een overzicht van alle standpunten van de belangrijkste partijen op het gebied van klimaat en biodiversiteit.

Op kiesvoorklimaat.nu stonden belangrijke maatregelen op een rij die nodig zijn om ernstig ontwrichtende klimaatverandering te beperken. Vervolgens lieten we zien welke standpunten partijen hierover innemen. We riepen mensen op om op 22 november te stemmen vóór een volhoudbare en rechtvaardige samenleving.

**Begin 2023
konden we nog
eens 1.000
huishoudens blij
maken met een
bespaarpakket**

1.4 Energiebesparingsproject Samen de Winter Door

Mede door de sterk gestegen tarieven voor energie kwamen veel mensen in Nederland in de winter 2022-2023 financieel in de problemen. Klanten van voedselbanken hebben bovengemiddeld vaak te kampen met energiearmoede en wonen ook regelmatig in slecht geïsoleerde woningen. Dankzij een donatie van ASN Bank konden we een project lanceren om mensen te helpen met tips en concrete hulpmiddelen om hun energiegebruik te verminderen. Later haakten verschillende gemeenten aan om het project groter te maken.

Dankzij de donaties die we ontvingen na onze oproep in de Urgenda-nieuwsbrief konden we begin 2023 nog eens 1.000 huishoudens blij maken met een bespaarpakket. In dat pakket zaten o.a. radiatorfolie, een waterbespaarder, tochtband en een standby-killer.

Spreekuur Duurzaam Wonen

Heb jij vragen over energiebesparing of het verder verduurzamen van je woning?

De adviseurs van Thuisbaas staan voor je klaar om grote en kleine vragen te beantwoorden!

KOSTEN-LOOS!
thuisbaas.nl/spreekuur

Woensdag en vrijdag in oktober
van 9.00 - 10.00 uur

THUISBAAS
Jouw woning duurzaam

Spreekuur Duurzaam Wonen in oktober

In oktober gaven de adviseurs van Urgenda-dochter Thuisbaas adviezen aan mensen over energiebesparing in huis. De Thuisbaas adviseurs hebben 10 jaar ervaring met het energieneutraal maken van bestaande woningen. Ze organiseerden acht keer een online inloopspreekuur voor iedereen met vragen over energiebesparing in huis. Elke woensdag- en vrijdagochtend in oktober, van 9 tot 10 uur in de ochtend. Iedereen met vragen over isolatie, glas, energiebesparing, warmtepompen, warmwatergebruik, zonnepanelen en dergelijke, was welkom. Het spreekuur was kosteloos en werd goed bezocht.

2. Verduurzamen gebouwde omgeving

Urgenda werkt al sinds 2012 concreet aan het verduurzamen van de gebouwde omgeving met haar project (en sinds kort dochter-organisatie) Thuisbaas. Zo helpt Thuisbaas mensen om hun huis energieneutraal te maken en van het aardgas af te gaan. Veel mensen zien door de bomen het bos niet in een woud van opties en regels en zijn blij met de hulp en kunde van Thuisbaas. Urgenda en Thuisbaas verspreiden ook actief kennis over betaalbaar energieneutraal worden.

2.1 Thuisbaas

In 2023 liepen wachtlijsten weer terug en konden we honderden mensen informeren over de mogelijkheden om hun huis te verduurzamen. Van alle adviezen die Thuisbaas gaf in een officieel adviesrapport is het in meer dan 20% van de gevallen ook tot een daadwerkelijke uitvoering gekomen, georganiseerd en begeleid door Thuisbaas. In de meeste gevallen leidt dat tot het verwijderen van de gasaansluiting en o.a. het installeren van een warmtepomp, inductiekookplaat en zo'n 20 zonnepanelen. In appartementen is een warmtepomp vaak niet nodig en koos men voor infraroodpanelen om de ruimtes te verwarmen en een elektrische boiler voor warm water.

Naast particuliere huizen en appartementen, werd ook weer een reeks huurwoningen van woningcorporaties geholpen om van het aardgas af te gaan. In Eemnes liep een project om 40 rijtjeswoningen van woningcorporatie De Alliantie te verduurzamen met o.a. lucht-water warmtepompen. De mensen waren heel blij met hun lagere energierekening.

Ieder jaar verkent Thuisbaas weer nieuwe oplossingen en nieuwe merken, steeds op zoek naar de beste oplossing voor specifieke mensen en huizen. Zo bleek de propaanwarmtepomp goed te werken en de mogelijkheid te bieden om de radiatoren te laten hangen en toch helemaal van het gas af te gaan.

Met woningcorporatie Parteon werd verkend wat de mogelijkheden zijn om flats en bepaalde vormen van hoogbouw ook energieneutraal te maken. Vanwege netcongestie wordt een project gestart met batterij-opslag om al te veel vertraging te voorkomen. De uitvoering staat gepland voor 2024.

2.2 Wijkaanpak

Samen met Winst Uit Je Woning zijn Urgenda en Thuisbaas aan het kijken naar een alternatieve wijkaanpak in Elburg-Oostendorp in samenwerking met de gemeente. Het basisidee is dat het project (met gemeente als partij) een collectieve inkoop voor aardgasvrij-maatregelen regelt en de bewoners vervolgens toch een passende individuele oplossing biedt. Er is een wijk geselecteerd met relatief nieuwe woningen met een goede basisisolatie en er is aan lokale installateurs gevraagd om een prijsopgave te doen voor verschillende verwarmingsopties. De installateurs bieden systemen aan die van elkaar verschillen. Ze zijn dan ook voor de ene klant geschikter dan voor de ander klant. Adviseurs van Thuisbaas doen huisbezoeken en maken een onafhankelijk adviesrapport op, maar voegen daar wel meteen een prijsopgave bij van de

installateur die het meest geschikt is. De overstap naar de uitvoering wordt hiermee hopelijk kleiner.

Het aanbod van de installateurs wordt vervolgens ook aan bewoners van andere wijken aangeboden. De uitvoering van dit project vindt plaats in 2024.

Andere wijkaanpakken doen bijvoorbeeld een inventarisatie van alle maatregelen die er in de verschillende woningen binnen een wijk mogelijk zijn en proberen dan die maatregelen collectief in de markt te zetten. Zij gokken daarbij op seriematig voordeel en bijbehorende korting. Voordeel van deze

aanpak is dat bewoners relatief makkelijk één maatregel kunnen nemen. Nadeel is dat aardgasvrij hierbij niet in beeld komt, omdat er geen integraal aanbod is.

Urgenda is tevens projecten gestart in Waterland en andere gemeenten in Noord-Holland boven het IJ om mensen te ondersteunen bij het verduurzamen van hun huis. Tijdens kleinschalige buurtbijeenkomsten leren mensen van experts en van elkaar. Daarna gaan ze in kleine groepjes aan de slag om samen in te kopen en hun huis aan te pakken. Het is een laagdrempelige manier om in ieder geval te beginnen met de zaken die mensen zich kunnen veroorloven. Door de gezamenlijke aanpak proberen we het zo kostenefficiënt mogelijk te maken.

2.3 Kennis delen van Thuisbaas

Urgenda en Thuisbaas delen graag hun kennis om zo veel mogelijk opschaling mogelijk te maken. Hoe meer huizen op een goede en betaalbare manier energieneutraal worden, hoe beter. We delen die kennis bijvoorbeeld tijdens de meer dan honderd lezingen die we geven en in aparte bijeenkomsten met woningcorporaties of bouwbedrijven. Daarnaast geven we cursussen en staat veel informatie gebundeld in ons boek “Tussen Kolen en Parijs” en op de bijbehorende website www.tussenkolenenparijs.nl. Ook staat veel informatie op www.ikwilgasvrij.nl en www.tegengas.nu.

Cursussen

Thuisbaas en Urgenda geven verschillende cursussen om de opgedane kennis van de afgelopen tien jaar te verspreiden.

Cursus integraal adviseur

aardgasvrij: deze intensieve cursus is voor mensen die serieus advies willen geven aan derden over het energieneutraal maken van woningen. Natuurlijk mogen mensen de cursus ook volgen uit interesse of alleen om hun eigen huis aan te kunnen pakken. De cursus bestaat uit 9 dagdelen van 4 uur verspreid over 2 maanden. In 2023 gaven we de cursus drie maal, in februari, mei en oktober aan in totaal zo'n 60 deelnemers. Het waren mensen van energiecoöperaties, gemeenten, woningcorporaties en EPA-adviseurs die zich breder wilden ontwikkelen.

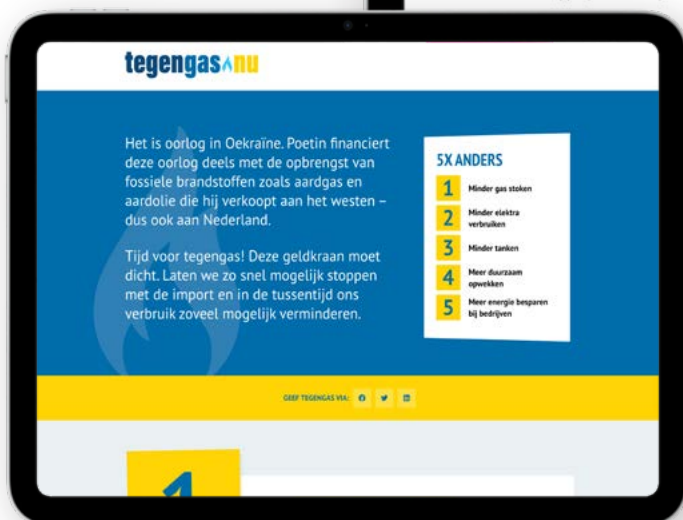
Cursus installateurs: dit is een korte cursus van 1 dag, waarbij installateurs worden bijgeschoold op het gebied van de Thuisbaas-methode en concrete kennis krijgen aangedragen over berekeningen en over de warmtepompen waarmee we werken. Deze cursus werd twee keer gegeven in 2023.

Speciale cursus: op verzoek geven we ook speciale cursussen. In 2023 was dat op het congres Limburg Verduurzaamt, waarbij we 1 dag in oktober geïnteresseerden les gaven.

**We delen kennis
bijvoorbeeld tijdens
de meer dan honderd
lezingen die we geven**

Expertisecentrum Duurzaam Wonen

Urgenda heeft de kennis van ruim tien jaar Thuisbaas-ervaring gebundeld op de onafhankelijke website ikwilgasvrij.nl, hét expertisecentrum voor duurzaam wonen. Daar kunnen mensen alles vinden over energie besparen, stoppen met het gebruik van aardgas, elektrificeren, anders koken, het duurzaam verwarmen van je huis en je water en het duurzaam opwekken van energie. De site geeft praktijkvoorbeelden, beantwoordt veel vragen die mensen hebben en ontkracht ook allerlei mythes.

Tegengas.nu!

De website [Tegengas.nu](https://tegengas.nu) werd gemaakt in reactie op de oorlog in Oekraïne en is ook nog steeds in de lucht. Op de site is veel kennis van Urgenda en Thuisbaas uit de afgelopen 17 jaar en zijn verschillende publicaties opnieuw gebundeld om mensen handzame informatie te geven over:

- 1 minder gas verbruiken;
- 2 minder elektriciteit verbruiken;
- 3 minder tanken;
- 4 meer duurzame energie opwekken;
- 5 meer energie besparen bij bedrijven.

2.4 Laatste jaar programma Duurzame Wadden

Vanaf het prille begin van Urgenda waren we actief op de Waddeneilanden, ooit één van onze icoonprojecten. Inmiddels zijn er op alle eilanden zowel ambtenaren als energiecoöperaties die zich bezighouden met de energietransitie. Alle eilanden hebben eigen initiatieven en bijzondere projecten. Daarom besloten we dit jaar om onze activiteiten op de Wadden af te ronden. Dat kon nu, omdat het warmtenetproject op Vlieland na zes jaar eindelijk is afgerond.

Vlielands coöperatieve warmtenet in Duinwijk

Het project Duinwijk Vlieland was één van de projecten van het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) van de overheid. In deze wijk lag al een warmtenetje, alleen werd het water verwarmd met aardgas. De bewoners wilden van het aardgas af en over op zonne-energie. In dit project wordt in de zomer warmte verzameld met zonnecollectoren en opgeslagen in een grote warmtebuffer (een soort waterzak onder de grond). In de winter wordt die warmte benut voor ruimteverwarming van de 39 huizen en het warme tapwater. Dit gebeurt in combinatie met een warmtepomp.

Urgenda heeft de bewoners zes jaar lang ondersteund, tot het moment dat zij in 2023 de spreekwoordelijke sleutels van hun eigen warmtevoorziening kregen. Dat was nog spannend, omdat het bedrijf dat de warmtebuffer had aangelegd failliet ging. We hebben een nieuwe beheersstructuur voor het systeem helpen opzetten. De bewoners zijn samen eigenaar en hebben een coöperatie met een bestuur, dus het lokale warmtebedrijf op Vlieland is in eigendom en bezit van de bewoners. Ze worden ondersteund door de landelijke energiecoöperatie OM|Nieuwe energie om de warmte onderling te verdelen en financieel te verrekenen.

2.5 50e zonnedak Zowiezon op Zeeuwse school

Op basisschool De Stroming in Middelburg werd gevierd dat het 50e zonnedak van Zowiezon op hun school werd geplaatst. Onder de naam Zowiezon werken Eneco en het mede door Urgenda opgerichte Schooldakrevolutie samen om 100 schoolgebouwen van zonnedaken te voorzien. Ze ontzorgen scholen bij de realisatie van hun zonnedak en verzorgen tegelijkertijd educatie voor de leerlingen. Zo kunnen schoolbesturen zich blijven concentreren op onderwijs terwijl het gebouw verduurzaamd wordt.

Een samenwerking om
100 schoolgebouwen
van zonnedaken te
voorzien

3. Landbouw, bomen en biodiversiteit

Urgenda zoekt naar integrale oplossingen, waarbij de energietransitie en de biodiversiteit niet tegenover elkaar komen te staan, maar hand in hand gaan. We streven naar meer duurzame energie, maar ook naar behoud van biodiversiteit en het langjarig opslaan van CO₂ in bodem en bomen.

3.1 Meer Bomen Nu: al meer dan 2 miljoen bomen gered!

Meer Bomen Nu redt kansarme jonge bomen (ook wel zaailingen genoemd), die normaal niet zouden overleven en haalt die zaailingen weg om ze op een andere plek een goede kans te geven om wel groot te groeien. Met het verplanten van bomen werken we aan drie doelen: klimaatverandering zo veel mogelijk remmen, biodiversiteit verhogen en handelingsperspectief geven aan mensen met klimaatzorgen.

Elke boom maakt jaarlijks zaailingen. De meeste hiervan overleven het niet. Vele komen op een plek terecht waar ze niet groot kunnen of mogen worden, bijvoorbeeld langs het spoor, op de heide of in een veenmoeras. Bij het onderhoud of het herstel van deze ecosystemen worden per keer duizenden zaailingen gerooid. Ook bij regulier groenbeheer worden duizenden zaailingen weggemaaid, bijvoorbeeld één meter van het wandelpad, of om open plekken te creëren. Vaak worden ze verbrand of belanden ze bij het GFT-afval.

Deze zaailingen kun je ook zien als veelal inheems plantgoed. Elke boom maakt ieder jaar zaailingen én de bomen die geplant worden zijn over 10 jaar weer volwassen, en zullen ook weer zaailingen aanmaken. Hiervan zullen niet alle boompjes volwassen kunnen worden op de huidige locatie, maar op een andere plek wel! Zo kunnen we met de Meer Bomen Nu-methode veel meer nieuwe bomen op allerlei plekken realiseren dan kwekers in staat zijn om te kweken.

Waar de boompjes nu veelal worden gemaaid, versnipperd of verbrand omdat ze als afval of overschot worden beschouwd, zien wij ze als een kans. De zaailingen zijn lokaal groot geworden zonder hulp van toegevoegde grondstoffen: geen extra land, geen (kunst) mest, geen gewasbeschermingsmiddelen. Ieder boompje dat groot mag groeien, levert klimaatwinst op. Het verplaatsen van zaailingen die op een verkeerde plek staan, versterkt tevens de biodiversiteit van de oogstplek: er komt meer ruimte voor andere soorten die er (beter) passen. Maar ook op de plantplek ontstaat biodiversiteitswinst: daar vormen de zaailingen de start van een nieuw ecosysteem.

Doel: overal “circulair groenbeheer”

Het uiteindelijke doel is dat deze vorm van “circulair groenbeheer” de norm wordt. Dit levert enerzijds extra betrokkenheid op van burgers die meehelpen met natuurbeheer, anderzijds leidt het tot meer bomen en biodiversiteit. Door Meer Bomen Nu heeft iedereen, van gemeente en boer tot burger, toegang tot gratis tweedekans-bomen.

**We hebben de mijlpaal van
2 miljoen geredde bomen
en struiken gehaald**

Opnieuw bijna een half miljoen bomen gered in een winter

Sinds 2020 zetten de vrijwilligers van Meer Bomen Nu zich in om deze zaailingen te redden. In het seizoen 2023/2024 behaalden we de mijlpaal van **2 miljoen geredde bomen en struiken**, waarvan er circa 450.000 in de winter van 2023/2024 zijn verplant.

Veel gemeenten en provincies deden mee!

In 2023/2024 deden de provincies Zeeland, Flevoland, Noord-Brabant, Zuid-Holland, Noord-Holland, Limburg, Gelderland, Groningen en Utrecht mee aan de actie. Ook steeds meer gemeenten haakten aan, zoals de gemeenten Utrecht, Utrechtse Heuvelrug, Schagen, Castricum, Waterland, Hollands Kroon, Haarlem, Tilburg, Ede, Nunspeet, Hof van Twente en Den Bosch. Hier gingen gemeenten met hun inwoners aan de slag met onze circulaire verplantmethode om hun inwoners van gratis plantmateriaal te voorzien.

Een leuk voorbeeld was Zeeland, want daar droeg elke gemeente wat bij om te zorgen dat de actie provinciebreed kon doorgaan. Hoewel daar uit solidariteit was afgesproken dat er niet in elke gemeente ook per se een activiteit moest plaatsvinden, gebeurde dit uiteindelijk wel, vanwege het breed gedragen enthousiasme.

Nieuwe samenwerking

Dit seizoen werd samengewerkt met de provincie Overijssel en het Landschap Overijssel. Het was de eerste maal dat een terreinbeherende organisatie zelf met de methode ging werken. Er zijn circa 5.000 boompjes tijdens reguliere werkzaamheden apart gehouden en uitgedeeld in de Gemeente Enschede. Deze ervaring biedt kansen voor het normaliseren van de verplantmethode in de bosbeheersector.

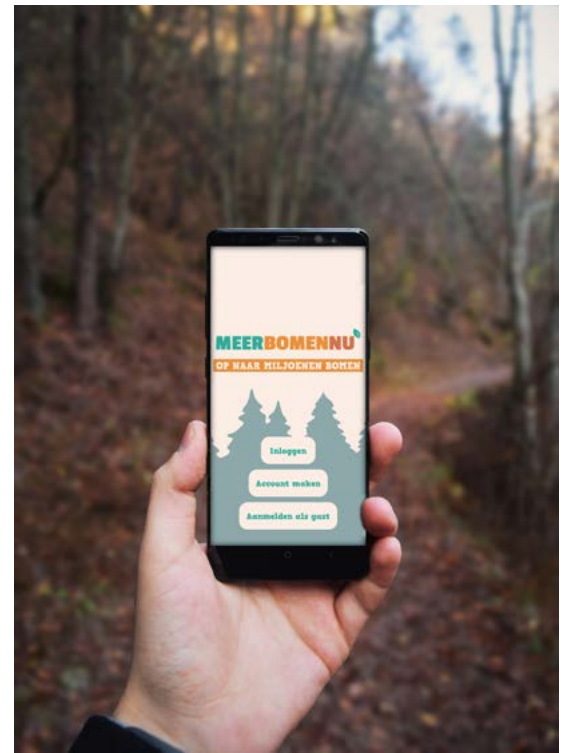
Bomenplanner

Meer Bomen Nu heeft een geavanceerde Bomenplanner, die ieder jaar weer verder verbeterd wordt. Op de Bomenplanner staan alle zogenaamde bomenhubs, waar mensen bomen gratis kunnen ophalen. Op de app kunnen gebruikers zien waar welke bomen staan, en hoeveel. Ook worden de plekken weergegeven waar bomen vandaan (oogstlocaties) komen en de plekken waar mensen graag bomen of struiken willen hebben (plantlocaties).

Dankzij de Bomenplanner kan iedereen het initiatief nemen een verplantploeg op te zetten en een evenement aan te maken om samen een dagje bomen te gaan oogsten (redden). Al 22.906 mensen staan ingeschreven in het Bomenplanner-systeem!

Alle oogst-, hub- en plantlocaties staan in dit systeem, met de mensen die vrijwillig een bijdrage willen leveren. Zo brengen we vraag en aanbod van kansarme boompjes bij elkaar. Er zijn inmiddels al 840 oogstlocaties in Nederland die “kansarme” boompjes leveren, wat tevens betekent dat er al 840 plekken geholpen worden met natuurbeheer. Op heel veel plekken is de beheerder of eigenaar van een perceel heel blij met de hulp van de vrijwilligers van Meer Bomen Nu, want het is tegenwoordig moeilijk om gebieden goed te onderhouden door gebrek aan geld en menskracht.

Via onze online Bomenfinder kan iedereen advies inwinnen over het planten van zaailingen. In de Bomenfinder staat beschreven hoe bepaalde soorten te planten op basis van hun omgevingskenmerken zoals grondsoort, plantstructuur en doel van de aanplant (voedselbos, heg, haag, tuin e.d.). Zo belandt elk stek op de juiste plek.

**We deelden maar liefst
100.000 boompjes uit
op de landelijke boom-
weggeefdag**

Politieke Verplantdag

In dit verkiezingsjaar nodigde Meer Bomen Nu politieke partijen in het hele land uit om mee te doen aan de Politieke Verplantdag. Onder het motto: Niet praten maar doen! In iedere provincie was een oogst- en plantdag georganiseerd. Diverse politieke partijen waren hierbij aanwezig en benadrukten dat ze biodiversiteit belangrijk vinden.

16 december: landelijke boom- weggeefdag

Op 16 december deelden we, mede met het oog op de feestdagen, maar liefst 100.000 gratis bomen uit. Die konden op 20 plekken verspreid over het land worden afgehaald.

Mehr Bäume Jetzt

Meer Bomen Nu is in Nederland inmiddels een groot succes. Nu schiet deze methode ook wortel op Duitse bodem! Van Saarbrücken tot Hannover zijn honderden vrijwilligers onder de naam Mehr Bäume Jetzt aan de slag gegaan om zaailingen te verplanten. De Duitse publieke omroep WDR deed uitgebreid verslag. Mede dankzij een groep studenten uit Utrecht en een Nederlandse ondernemer die meehelpt met het vervoer, is er afgelopen jaar veel bereikt.

Begin 2023 trok de eerste oogstdag in Duitsland veel media-aandacht. Dit leidde tot een aanbod van een kweker van 250.000 restanten van bomen en struiken die door een samenwerking met vele Duitse lokale vrijwilligersorganisaties zijn uitgedeeld.

More Trees Now naar Verenigd Koninkrijk en Ierland

De Meer Bomen Nu-verplantmethode is ook heel geschikt om in andere landen toe te passen. Na de eerste stappen in Duitsland zette het bomenteam in 2023 ook in het Verenigd Koninkrijk en Ierland voet aan wal. We hebben daar verbinding gemaakt met actieve groepen die al iets met bomen en biodiversiteit doen. In een eerste verkenningstrip hebben we weer veel mensen weten te inspireren en aangezet tot actie. Tijdens deze tour bezocht het bomenteam de volgende plekken:

1. Wakelyns - Engeland
2. Corby - Engeland
3. Bangor - Wales
4. Dublin - Ierland
5. Dunsany - Ierland
6. Carrickmacross - Ierland
7. Leadburnwood - Schotland
8. Felton - Engeland

We hebben overal presentaties en uitleg over onze methode en de ondersteunende ICT gegeven met aansluitend een veldwerksessie. Vele “Islanders” waren blij verrast over de eenvoud en de enorme potentie van Meer Bomen Nu.

Om ook mensen in de toekomst te helpen met het toepassen van onze methode is de website Moretreesnow.eco opgezet en is de Bomenplanner uitgebreid met regio's in Engeland, Wales, Schotland en Ierland. Dus kunnen ze ook daar nu volop aan de slag.

In Engeland, Wales en Schotland werken ze met zogenaamde *treewardens*. Ieder dorp of stad heeft een *treewarden* die van alles weet van de lokale aanplant. Bij onze introductie hebben we veel *treewardens* betrokken. De komende jaren gaan we het contact met de organisatie achter de *treewardens* onderhouden en intensiveren om nog meer regio's te betrekken.

In totaal zijn er zo'n 5.000 bomen en struiken als eerste try-out verplant tijdens onze rondreis.

Resultaat na 4 jaar:

5.000 plantlocaties	160 bomenhubs
840 oogstlocaties	23.000 vrijwilligers

2 miljoen bomen gered

3.2 Projecten met en voor boeren

a. 1001 hectare kruidenrijk grasland naar 5.000 hectare

Het project “1001ha kruidenrijke weilanden” voor melkveehouders liep weer door in 2023 en leidde tot nog eens 1.747 hectare aan kruidenrijke zaadmengsels met vlinderbloemigen voor boeren. Zij konden via Urgenda kruidenrijk graslandzaad verkrijgen dat niet duurder was dan het zaad voor Engels raaigras. In 2023 werd maar liefst 1.747.000 kg CO₂ bespaard doordat kunstmest op deze kruidenrijke weilanden niet meer nodig is.

De campagne loopt nu drie jaar en tikte in 2023 bijna de 5.000 hectare aan. Naast LTO Nederland, neemt nu ook LTO Noord een actieve rol door gemeenten te betrekken. In 2023 deden zo’n 20 gemeenten een financiële bijdrage.

Ook in 2023 stuurden we weer een enquête naar de 1.500 deelnemende boeren: 97% van hen geeft aan dat de melkproductie gelijk blijft bij flink gereduceerd mestgebruik. De melkqualiteit en conditie van de koe zijn even goed of beter. De boeren gebruiken nauwelijks nog kunstmest. Dit verhaal slaat aan en kruidenrijk grasland neemt een vlucht. Het allermooiste is dat 77% van de deelnemende melkveehouders hiermee verder wil gaan, ook als ze geen korting meer krijgen. Een grote winst dus voor biodiversiteit én klimaat!

Ook ziet 77% van de geënquêteerde melkveehouders meer insecten op hun kruidenrijke weilanden en neemt een vijfde van de boeren ook meer weidevogels waar. Meer dan de helft (56%) ziet dat hun land beter bestand is tegen droogte. Driekwart van de boeren is enthousiast en wil in de toekomst meer land inzaaien met het kruidenmengsel.

In de 3 jaar dat het project nu loopt, werd al anderhalf miljoen kilo kunstmest bespaard en dat resulteerde in drie miljoen kilo minder CO₂-uitstoot per jaar.

**77% van de deelnemende
melkveehouders wil
hiermee verder gaan ook
zonder korting**

b. 1001ha groenbemestermengsels voor akkerbouwers

Dat akkerbouwers een zogenaamd ‘vanggewas’ inzaaien na de oogst, is inmiddels standaardpraktijk.

Urgenda wilde akkerbouwers verleiden om betere (maar duurdere) mengsels te gebruiken met vlinderbloemigen erin die stikstof vastleggen, waarmee ze veel kunstmest kunnen besparen. Dat is nog redelijk nieuw. Ook voor akkerbouwers gingen we dus iets aanbieden om hen te verleiden andere typen groenbemesters te gaan proberen.

Er is voor 1050 ha
verkocht aan
210 akkerbouwers

Na een eerste pilot in Zeeland in 2022, schaalde de campagne “1001ha groenbemestermengsels voor akkerbouwers” landelijk op. Dankzij bijdragen van de provincies Noord-Brabant, Limburg, Groningen, Zeeland en Flevoland en donateurs van Urgenda, werd er voor 1050 hectare verkocht aan 210 akkerbouwers, verspreid over heel Nederland. Voor 20% van de boeren was dit de eerste ervaring met zo’n mengsel.

De boeren waardeerden de kortingsactie met een 8,8 en verwachten door het gebruik van onze groenbemesters maar liefst 20% aan dierlijke mest en 30% aan kunstmest te besparen op de vervolgteelt. Daarnaast dragen de mengsels bij aan een gezondere bodem, minder uitspoeling en meer voer voor insecten en vogels. 80% van de boeren wil vaker deze groenbemesters gaan gebruiken en 64% zegt dat ook te doen als de korting vervalt.

Zie voor meer details: https://groenbemesters.1001ha.nl/wp-content/uploads/1001ha-Evaluatieverslag-Biodiverse-Groenbemesters-2023_v3.pdf

c. Klavers voor akkervogels

Een veld met graan- of maïsstoppels die blijven staan na de oogst, is een gewilde plek voor akkervogels. Ze vinden er voedsel en beschutting. Helaas worden steeds vaker de stoppels weggewerkt om plaats te maken voor een vanggewas. Samen met vogelexpert Ben Koks en landbouwadviser Sander Bernaerts startten we een proef bij een handvol akkerbouwers. Zij zaaiden een speciaal laagblijvend mengsel met veel klavers door het graan. Klaver is bij biologische landbouw heel gewoon, maar bij gangbare graanteelt uitzonderlijk.

De klavers leggen stikstof vast en besparen kunstmest. Na de oogst zorgt het mengsel voor laagblijvende vegetatie tussen de stoppels. De eerste resultaten zijn veelbelovend. In 2024 komt er een uitbreiding met 30 akkerbouwers.

d. Inzaaien met drones

Door in te zaaien met een drone, wordt bodembewerking beperkt (diep ploegen is dan niet nodig, wat beter is voor de bodem en het bodemleven) en dat bespaart fossiel brandstofgebruik van tractoren. Een ander voordeel is dat je al kunt inzaaien met een drone als het land nog te nat is om erop te rijden. Maar slaat het zaaigoed wel aan?

Bij 10 melkveehouders probeerden we dit in het najaar van 2023 uit. De resultaten laten door het natte en koude voorjaar van 2024 nog op zich wachten.

In september startte een bijzonder proefproject. Samen met Arjan Jansma van Qlobel zaaien we bij zeven melkveehouders drie hectare kruidenrijk grasland in met een drone. Jansma werkte al jaren met drones in de landbouw en heeft nu een methode ontwikkeld waarmee hij kruidenrijk graszaad zaait, verwerkt in kleibolletjes. Hierdoor nemen de zaden beter vocht op, waardoor ze goed kiemen. Zaaien met een drone is fossielvrij, werkt snel en voorkomt bodemverdichting.

3.3 Plataancheck

Platanen kunnen met hun schors veel vertellen over de hoeveelheid fijnstof in hun omgeving. Dat slaan ze de hele winter op in hun bast en als ze in het voorjaar beginnen te vervellen kun je met behulp van die vellen nagaan hoeveel fijnstof er in de omgeving van de boom is neergeslagen.

Fijnstof is slecht voor onze gezondheid: er zijn steeds meer aanwijzingen dat langdurige blootstelling nadelig is voor het hart en vaatstelsel. Toch is er nog niet genoeg onderzoek naar gedaan en te weinig gemeten.

In mei riepen we iedereen op mee te doen aan een groot burgerwetenschapsproject om de fijnstofconcentraties in Nederland vast te stellen. Deze informatie kunnen beleidsmakers gebruiken in hun beslissingen, bijvoorbeeld over de toekomst van Tata Steel, krimp van Schiphol of het verbreden van de A27. Zo'n 800 plataanmonsters uit het hele land zijn naar het lab in Frankrijk gestuurd. We hopen de resultaten in mei 2024 te ontvangen.

3.4 Caring Farmers

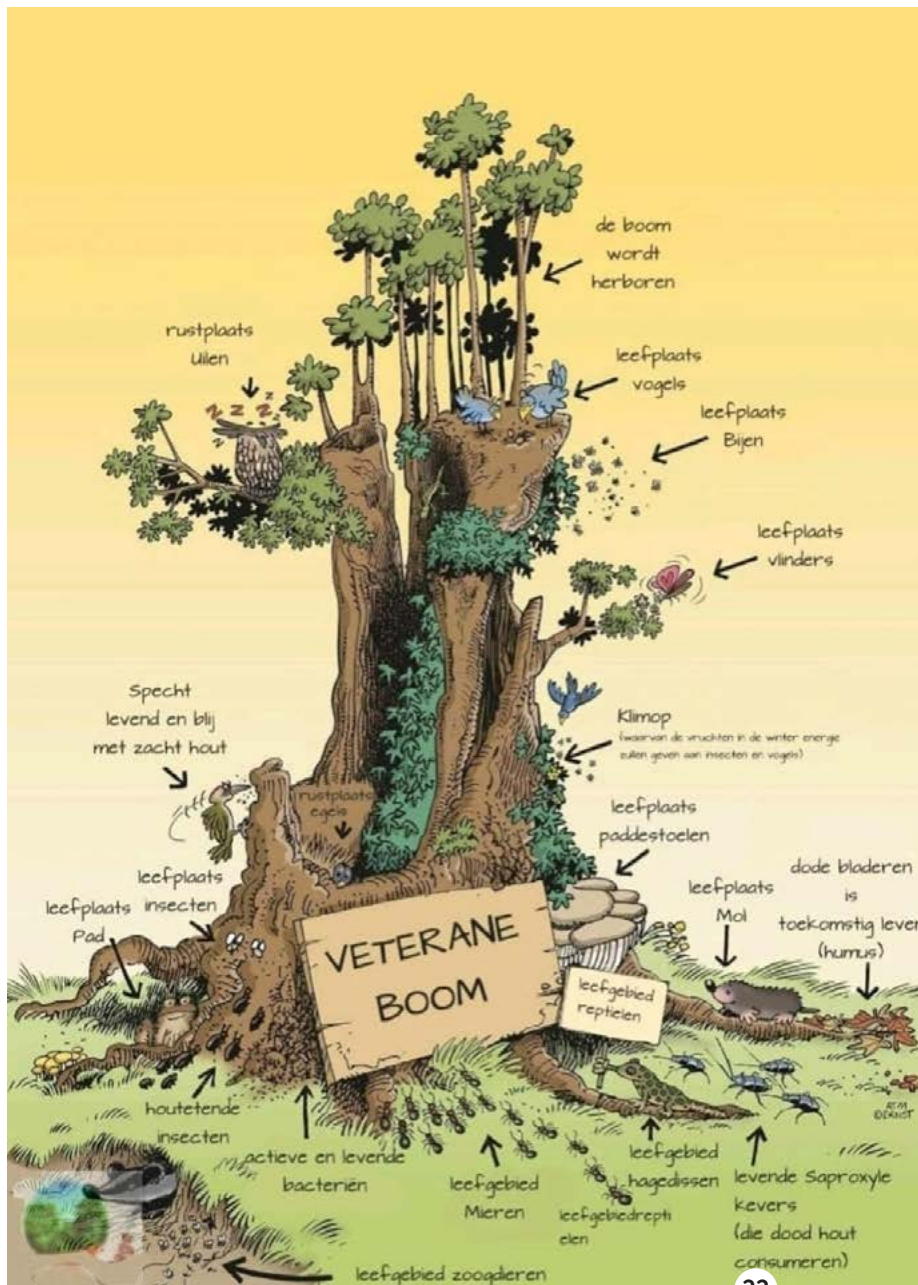
Urgenda ondersteunt de stichting Caring Farmers met uren voor het secretariaat en de organisatie. Bij de Caring Farmers zijn 380 boeren aangesloten. Deze boeren laten hun eigen geluid horen: iedere keer pleiten zij weer voor integrale oplossingen en een snellere transitie naar natuurinclusieve kringlooplandbouw. Dat geluid is belangrijk en helpt Den Haag hopelijk om goede keuzes te maken. We halen geen klimaatdoelen als het voedselsysteem niet binnen ecologische grenzen gaat opereren. De Caring Farmers worden veel gevraagd aan allerlei onderhandelingstafels in Den Haag, waaronder de hoofdtafel van het Convenant dierwaardige veehouderij, de klimaattafel en de zijtafel van het landbouwakkoord.

In 2023 heeft Caring Farmers samen met 2.000 Caring Doctors en 150 Caring Vets, de Caring Movement opgericht die zich gezamenlijk richten op meer aandacht voor plantaardig voedsel in de zorg en daarbuiten. Ook is een campagne gestart voor meer genetische diversiteit in groenten door het gebruik van zaadvaste zaden. Ook zet de organisatie zich in voor een kleinere maar dierwaardige veestapel.

**Caring Farmers heeft
samen met 2.000**

**Caring Doctors en 150
Caring Vets, de Caring
Movement opgericht**

3.5 Broekhuizerlaan

Op 22 april, de Dag van de Aarde, vond de eerste publieksdag plaats van de monumentale beukenlaan in Leersum die van kap gered is. Er werd een bijzonder informatiebord onthuld en Urgenda-directeur Marjan Minnesma nam het eerste exemplaar van het boek *Boswerk* in ontvangst. Ondanks het regenachtige weer waren er veel belangstellenden aanwezig. Zij werden rondgeleid door bomenexperts en konden contact maken met een boom via een 'bomentelefoon'.

Het is ongeveer twee jaar geleden dat de honderden monumentale beukenbomen aan de Broekhuizerlaan in Leersum gekapt dreigden te worden. Dankzij veel bezorgde burgers en organisaties zoals Urgenda konden deze 200 jaar oude beuken behouden blijven. De bomen worden nu verzorgd door een nieuwe stichting. Belangstellenden kunnen een eigen boom uitzoeken en adopteren. De stichting Behoud en Beheer Broekhuizerlaan is te vinden via broekhuizerlaan.nl.

4. Steunen van burgerinitiatieven

Sinds het begin van Urgenda hebben we altijd koplopers, friskijkers en dwarsdenkers gesteund die hun nek uitsteken om nieuwe methoden, producten en ideeën voor een duurzamere wereld in de praktijk te brengen. De laatste jaren kloppen ook heel veel groepen burgers bij Urgenda aan voor steun. Dat kunnen bewonersgroepen zijn rondom vliegvelden, rondom Tata Steel, maar in toenemende mate ook mensen die wonen naast velden waar vooral leliebollen worden geteeld. In eerste instantie kloppen deze burgers meestal aan vanwege zorgen over hun eigen gezondheid, maar ook omdat ze het belangrijk vinden dat er minder broeikasgassen worden uitgestoten (vliegvelden en Tata Steel) of dat de natuur beter beschermd wordt (gif op bloembollen).

4.1 Sneller meer gezondheidswinst in de IJmond

Urgenda heeft samen met diverse bewonersgroepen in de IJmond rondom Tata Steel en met een aantal NGO's gewerkt aan oplossingen die moeten leiden tot een snellere gezondheidswinst en ook snellere reductie van zowel CO₂ als stikstof.

Al die verschillende organisaties proberen op hun manier deze oplossingen voor het voetlicht te brengen in Den Haag en bij Tata Steel. Tot op heden wil Tata Steel deze opties niet serieus verkennen. Soortgelijke staalfabrieken, zowel in Europa als in andere landen, doen dat wel. De kans dat de Nederlandse overheid nu miljarden gaat investeren in een doodlopende weg is best groot.

Op www.gezondheidsultimatum.nl kunnen belangstellenden meer informatie krijgen. Urgenda heeft zelf ook enkele factsheets over Tata Steel op haar website staan. De (lokale) groepen die meedoen:

Advertentie

GEZONDHEIDS ULTIMATUM

'In de IJmond vechten we al jaren voor onze gezondheid. Waarom blijven die kookgasfabrieken nog zo lang open?'

'In elk huis in mijn straat speelt kanker een belangrijke verdrietige rol.'

'Ik kan mijn kind geen gezonde jeugd bieden. Elke keer opnieuw ligt er ziekmakende tastaaf in de speeltuin.'

Tata Steel en overheid: geef onze gezondheid nu prioriteit

Het bedrijf wil nog zeker tot 2040 doorgaan met het uitstoten van grote hoeveelheden ziekmakende stoffen, ten koste van de gezondheid van mens en natuur. Na jaren van hinder, gezondheidsklachten en toenemende zorgen, stellen wij een gezondheidsultimatum.

Een leefbare IJmond vraagt om zeer snelle sluiting van de meest ziekmakende onderdelen van de staalfabriek:

- Kookgasfabriek 2 uiterlijk in 2025.
- Kookgasfabriek 1, de sinterlijnen en de pellefabriek uiterlijk in 2030.

Alleen na een snelle sluiting van de ziekmakende fabrieksonderdelen krijgt Tata Steel onze steun, anders is er helaas geen plek voor een staalfabriek. We vragen de overheid om deze voorwaarden ook te verbinden aan financiële steun voor de verduurzaming.

Snelle sluiting van de ziekmakende onderdelen betekent niet het einde van de staalproductie in de IJmond. Het stelt juist de toekomst van de staalproductie veilig. Het helpt ook om de klimaat- en stikstofdoelen te halen. Dit alles biedt kansen voor een voortvarende verduurzaming van de fabriek, op basis van drie stappen:

- 1** Koop halffabrikaten in. De inkoop van *hot briquetted iron* (HBI) en kookgas maakt de vervuillende installaties overbodig.
- 2** Vervang de hoogovens zo snel mogelijk door elektrische ovens (EAFs), uiterlijk in 2030. Dat bespaart ook veel CO₂.
- 3** Breng de productie per 2030 terug naar 4 miljoen ton staal per jaar, het volume waarvoor de fabriek oorspronkelijk is gebouwd.

ONAFHANKELIJK VASTGESTELDE FEITEN

- Tata Steel is de grootste uitstoter van ziekmakende PAKs, giftige metalen en fijnstof in de IJmond (RIVM, 2022, 2021)
- De hoeveelheid PAKs en zware metalen in de IJmond is nog steeds niet afgenomen (RIVM, 2023). Dit ondanks de beloften van Tata.
- De uitstoot van Tata verkort de gemiddelde levensduur van omwonenden significant (RIVM, 2023)
- In de IJmond komt longkanker gemiddeld 25% tot zelfs 51% vaker voor dan in de rest van Nederland (IKNL, 2022)
- In de IJmond gaan mensen vaker naar de huisarts met acute en chronische gezondheidsklachten dan in andere industriële regio's in Nederland (RIVM/NIVEL, 2021)

4.2 Bewoners rondom vliegvelden

Urgenda medewerkers worden ook regelmatig gevraagd door groepen bewoners die rondom vliegvelden wonen of last hebben van vliegverkeer om te helpen met kennis en kunde. We gaan mee naar informatiebijeenkomsten en denken mee over een goede aanpak.

In 2023 zijn we ook op verzoek van bewoners rondom vliegveld Zestienhoven, tegenwoordig Rotterdam The Hague Airport (RTHA), gaan nadenken over de toekomst van de luchthaven en het omringende gebied. Samen met architecten en studenten wordt een alternatieve invulling voor dat gebied uitgewerkt. Daarnaast maakten economen op verzoek van Urgenda een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA). Zowel de MKBA als de alternatieve ideeën zijn klaar in 2024.

4.3 AARDige Buren

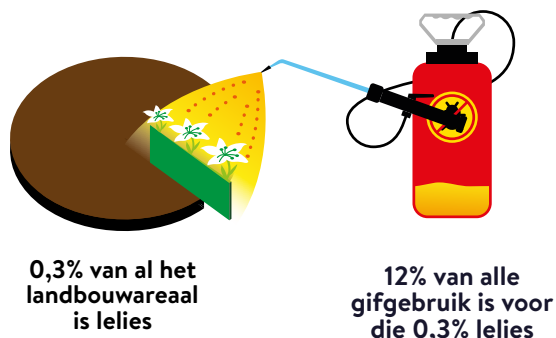
In 2023 werd Urgenda benaderd door een groep burgers uit Drenthe. Zij hadden een kort geding gewonnen tegen een teler van leliebollen pal naast hun huis. Na bedreigingen zochten ze steun. Urgenda heeft de bewoners met raad en daad geholpen. De bewoners werden hierna op hun beurt door veel meer groepen burgers gevraagd om te helpen. We hebben samen met de bewoners een nieuwe website opgezet, [AARDigeBuren.nl](https://aardigeburen.nl), waar veel informatie te vinden is over landbouwgif en rechtszaken met betrekking tot de teelt van leliebollen. Een brede coalitie van organisaties ondersteunt deze AARDige Buren die samen opkomen voor een gezonde buurt.

Op de website van AARDige Buren staat veel informatie. Bijvoorbeeld dat de lelieteelt enkel 0,3% van alle landbouwgrond in beslag neemt, maar wel goed is voor 12% van al het gifgebruik. Er worden tot wel 35 verschillende soorten gif op leliebollen gespoten. Elke week kan dat een andere cocktail zijn en er wordt regelmatig twee keer per week gespoten. De GGD raadt mensen in de buurt aan om tijdens het spuiten kinderen en dieren naar binnen te halen, alle ramen en deuren dicht te doen en uren binnen te blijven. Dat beangstigt mensen. De overheid grijpt niet in en daarom stappen burgers ten einde raad naar de rechter.

De Drentse bewoners wonnen in een kort geding bij de rechtbank. Daarna ging de teler in hoger beroep en besloot het Hof dat hij de rest van het seizoen nog 4 middelen mocht gebruiken in plaats van 33.

Niet alleen in Drenthe, maar ook op andere plaatsen gingen groepen burgers sindsdien het gesprek aan met lelietelers in hun buurt. Soms leidde dat tot een oplossing (elders telen of iets anders telen), soms tot een nieuwe rechtszaak.

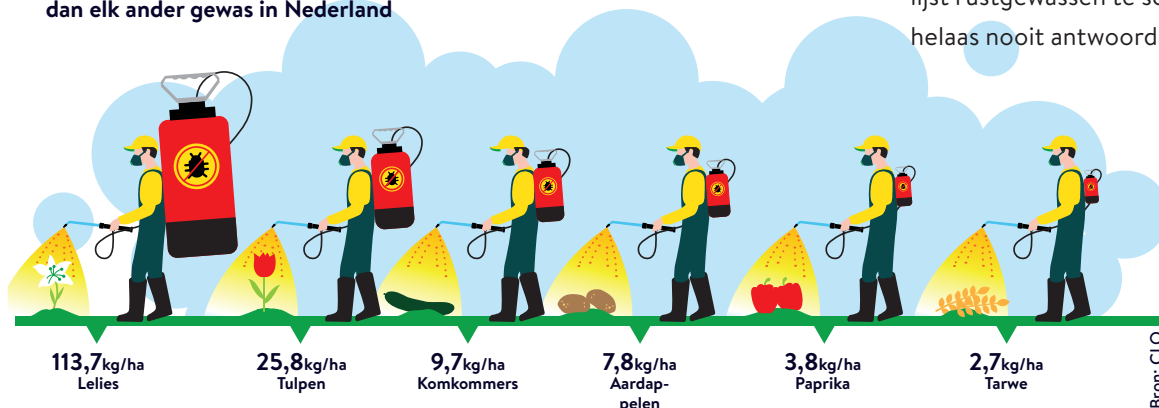
Een samenwerking om 100 schoolgebouwen van zonnedaken te voorzien

Urgenda schreef in oktober 2023 een brandbrief aan Minister Adema van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit, omdat lelies en pioenrozen in 2023 plotseling op de lijst van rustgewassen waren beland. Rustgewassen zijn bedoeld om de bodem en waterkwaliteit te verbeteren. Daar horen lelies en pioenrozen helemaal niet thuis, gezien de hoeveelheid gif dat gebruikt wordt voor deze teelten. De toevoeging aan de lijst was heimelijk geregeld door de lobbyclub voor bollenboeren, de KAVB, en blijkbaar wisten ambtenaren niet dat juist lelies en pioenrozen met extreem veel gif worden bespoten. Urgenda verzocht minister Adema met klem om bloembollen per direct van de lijst rustgewassen te schrappen. We kregen helaas nooit antwoord op deze brief.

Gifgebruik in de Lelieteelt

De lelieteelt in Nederland neemt toe. En daarmee het gifgebruik. Op lelies wordt meer gif per hectare gebruikt dan elk ander gewas in Nederland

5. Bouwen aan de Beweging

Op allerlei mogelijke manieren bouwt Urgenda al jaren mee aan de duurzaamheidsbeweging. Dat deed ze onder meer 10 jaar lang met de Dag van de Duurzaamheid en met regiotouren, met de wandeltocht naar Parijs in 2015 en naar Glasgow in 2021 (Climate Miles), het organiseren van de eerste People's Climate March en een veelheid aan andere activiteiten.

Urgenda steunt ook geregeld andere initiatieven om groter te worden of meer bekendheid te krijgen. Zo ondersteunde Urgenda jarenlang de Grootouders voor het Klimaat, die inmiddels op eigen benen staan. Het ondersteunen van lokale groepen, zoals beschreven in hoofdstuk 4, hoort ook bij het verbinden van de vele mensen die graag willen dat er meer gebeurt. Op deze manier bouwen we aan een brede duurzaamheidsbeweging.

SamenSnellerDuurzaam.nl

De website Samen Sneller Duurzaam laat zien hoe je zelf stappen kunt zetten om duurzamer te leven. Alle informatie is gerubriceerd aan de hand van vragen die mensen hebben over wonen, reizen, biodiversiteit, lifestyle etc. De website geeft praktische tips waarmee mensen meteen aan de slag kunnen gaan. Het is een gratis site zowel voor de bezoeker als voor de bedrijven die erop staan. Met deze site willen we mensen inspireren om duurzame stappen te zetten.

De Gulden Snelweg: het publieke vervoerssysteem van de toekomst

Mobiliteitsexpert Geert Kloppenburg schreef een visie op vervoer in Nederland. Geen science fiction, maar “sustainable fiction”! In een reisverslag dat zich afspeelt in 2028 lees je hoe het nieuwe Publieke Vervoer er uit kan zien en hoe het tot stand is gekomen. Met een vernuftig nieuw deelsysteem dat voor een groot deel leunt op deelvervoer, hubs en gereserveerde rijstroken, maken ze letterlijk de weg vrij naar een toekomst met minder blik voor de deur en meer groen in de steden. Urgenda heeft de publicatie van dit boekje ondersteund en hoopt dat ideeën uit het boek bestuurders ertoe aanzetten om andere vervoerssystemen te overwegen.

Kennisoverdracht o.a. via lezingen en colleges en in de media

Medewerkers van Urgenda geven ieder jaar meer dan honderd lezingen en colleges. Dit doen we voor studenten op allerlei universiteiten en hogescholen, maar ook voor bedrijven, NGO's, coöperaties, kerken en andere groepen die interesse hebben in klimaat en biodiversiteit. De lezingen zijn altijd een combinatie van informatie over de urgentie om actie te ondernemen en heel veel concrete oplossingen waar verschillende groepen nu al mee aan de slag zijn en kunnen gaan.

Naast lezingen geven Urgenda-medewerkers ook regelmatig informatie via allerlei uitingen in de media. Van ingezonden stukken in kranten tot bijdragen aan radio of tv.

6. Personeel en Organisatie

Urgenda had in 2023 rond de 20 mensen in dienst, inclusief trainees (gemiddeld 19,3 fte). De kern wordt gevormd door de directeur en de senior medewerkers voor respectievelijk klimaat, energie, mobiliteit, landbouw en biodiversiteit. Naast deze personen zijn er stafmedewerkers voor evenementen, communicatie en het secretariaat/financiën en enkele juniormedewerkers.

Ieder jaar krijgen we veel aanvragen van studenten voor een stage bij Urgenda. Zo veel als mogelijk proberen we dat te accommoderen, dus we hebben ook regelmatig **trainees en stagiaires** bij Urgenda.

Voor Meer Bomen Nu zijn er inmiddels zo'n drieëntwintigduizend **vrijwilligers** actief. Met behulp van de Bomenplanner is dat goed te behappen al blijft het een hele organisatie.

Urgenda werkt samen met zogenaamde regiospinners. Zij zijn niet in dienst van Urgenda, maar werken op projectbasis met Urgenda samen. De **regiospinner** brengt binnen zijn of haar regio de duurzame koplopers in kaart, verbindt ze en steunt waar mogelijk met opschalen. Zij zijn de ogen en oren van onze organisatie in het land. Projecten zoals Meer Bomen Nu en 1001ha bieden mogelijkheden voor samenwerking. Voor Meer Bomen Nu hebben we ook speciale regio-coördinatoren, die helpen om regionaal de activiteiten te coördineren.

6. Financiën

Urgenda wil graag een kleine en compacte organisatie blijven, met een vaste kern van ongeveer 15 mensen en daaromheen samenwerkingspartners. Ieder jaar starten we veel nieuwe activiteiten, die doorgaans worden betaald door een reeks aan giften van burgers, partners, sponsors of opdrachtgevers.

Urgenda heeft verschillende vormen van inkomsten. In toenemende mate krijgt Urgenda bijdragen van vele **particulieren** voor haar werk. Van 5 euro per maand tot jaarlijkse grotere bijdragen. Dat waarderen we zeer.

Met een kleine groep vooroplopende bedrijven hebben we **strategische allianties**. Dat wil zeggen dat we over en weer kennis uitwisselen. Urgenda kent veelal de koplopers en de nieuwste initiatieven en bevindt zich vaak vooraan de golf, daar waar nieuwe initiatieven, nieuwe bedrijfsmodellen en innovaties het licht zien. Dat is interessant voor de partnerbedrijven en leidt tot onderlinge discussies, gezamenlijke projecten of acties en geeft partners inzicht in nieuwe ontwikkelingen. Naast een inhoudelijke relatie, ondersteunen de bedrijven Urgenda ook met middelen. Dat kan in de vorm van uren zijn die ter beschikking worden gesteld en/of financiële middelen. Zij steunen ons vanwege het werk dat we doen vooraan de golf om Nederland versneld te verduurzamen. Ook bij partners vinden jaarlijks evaluaties en veranderingen plaats. Dat houdt ons scherp en zeer kostenbewust. In 2023 onderhield Urgenda zo'n speciale relatie met ASN Bank, Alliander en Höcker advocaten.

Overheden zijn blij dat Urgenda werkt aan kruidenrijk grasland en Meer Bomen Nu en dragen bij om via deze projecten eigen beleidsdoelen op zeer efficiënte wijze te halen.

De **Fred Foundation** steunt Urgenda, omdat zij het belangrijk vindt dat Urgenda ook werkt aan de beweging van onderop, de zachtere kant van duurzaamheid, het bediscussiëren van waarde en het aangaan van het gesprek over een volhoudbare samenleving met en vanuit verschillende groepen.

Sinds februari 2014 is Urgenda partner van de **Nationale Postcode Loterij**. Wij zijn heel blij met de bijdrage van de Postcodeloterij omdat deze ingezet kan worden voor zaken waar moeilijk financiering voor te krijgen is. De Postcodeloterij geeft pas een jaarlijkse bijdrage als je zelf 1 miljoen euro eigen middelen hebt opgehaald en wil met haar reguliere bijdrage nooit meer dan een derde van de totale jaarlijkse omzet vormen. Dat staat los van de extra projecten, waar soms speciale steun voor verkregen kan worden. In 2019 werd voor het laatst zo'n project toegekend aan Urgenda.

Balans

2023

ACTIVA	31-12-2023	31-12-2022
Vaste activa (boekwaarde)		
Verbouwingen en inventaris	8.095	12.346
	8.095	12.346
Vlottende activa (vorderingen)		
Debiteuren	134.754	11.759
Belastingen en sociale lasten	20.059	22.610
Overige vorderingen, vooruit betaald	223.422	148.465
	378.235	182.834
Liquide middelen	3.874.679 **	2.733.587 *
Totale activa	4.261.009	2.928.767

PASSIVA	31-12-2023	31-12-2022
Reserves (eigen vermogen)		
Overige reserves	2.258.972	1.814.064
Bestemmingsreserve		
Climate Litigation Network	300.000	300.000
	2.558.972	2.114.064
Langlopende Schulden		
Vooruitontvangen bedragen		
Kortlopende schulden		
Crediteuren	107.174	47.652
Belastingen en sociale lasten	35.743	32.838
Overige schulden, nog te betalen	1.559.120 **	518.203
	1.702.037	598.693
Totale passiva	4.261.009	2.928.767

* Vlak voor Kerst kwam een grote gift binnen voor verschillende jaren, die dit hoge bedrag verklaart.

** De toename van het balanstotaal wordt veroorzaakt door in 2023 ontvangen gelden voor een bedrag van € 1.448.721 van Stichting CLN tot zij een bankrekening hadden. Dat bedrag is in 2024 aan hen betaald.

Baten en lasten

2023

BATEN

Baten uit eigen fondsenwerving
Baten uit acties van derden
Overheden
Overige projecten
Baten van andere organisaties
zonder winststreven

Totale baten

Saldo baten en lasten

Bijdrage in natura

Höcker advocaten

2023

1.274.372
500.000
835.199 ***
139.047
500.000

3.224.994

444.908

2022

1.370.250
767.500
340.601
319.442
1.020.000

3.721.915

965.593

LASTEN

Personeelskosten
Huisvestingskosten
Kantoorkosten
Belastingen en Financiële kosten
Out of pocket kosten

Totale lasten

2023

1.227.524
27.674
66.674
6.971
1.451.243

2.780.086

2022

1.104.064
31.881
63.653
11.478
1.545.246

2.756.322

*** Dit zijn vooral out of pocketkosten voor groene projecten in provincies en gemeenten.